

"מצוה גדולה להיות בשמחה תמיד!" הינו ביטוי השגור תדיר בפי אנשים אשר אותו טבע רבי נחמן מברסלב (ליקוטי מוהר"ן תנינא כד). בכל ימות השנה מצוה זו הינה בגדר של עצה טובה אך בשלושת הרגלים¹ קיימת מצוה מפורשת מהתורה להיות בשמחה (דברים טז, יד-טו):

וְשִׂמְחֶתָּ בַּחֲגֹד אֶתְּהָ וּבִבְרִיתָ וּבְתֵדָה וְעַבְדְּךָ וְאַמְתְּךָ וְהַלְוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוֹם וְהָאֵלְמָנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ. שְׂבַעֲתָ יָמִים תַּחֲגֵל לָהּ אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר-יִבְחַר ה' כִּי יְבָרְכֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאֹתֶיךָ וּבְכָל מַעֲשֵׂה יְדֶיךָ וְהִיִּיתָ אֶדְ שְׂמֵחַ.

כיצד התורה התכוונה שנשמח ברגל? את התשובה לכך ניתן למצוא במקום אחר בו התורה מפרטת כיצד יש לשמח. בציווי על מעמד הכניסה לארץ ישראל עליו נכתב (דברים כז, ז): "וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֶׁם וְשִׂמְחָתָ לְפָנַי ה' אֱלֹהֶיךָ". מפסוק זה ניתן ללמוד שהשמחה בכניסה לארץ תהיה באמצעות זביחת קרבן שלמים ואכילתו. המדרש (מדרש תנאים לדברים טז, יד) אכן מקיש בין מצוות השמחה בכניסה לארץ ובין מצוות השמחה ברגל ואומר שגם ברגלים מצוות השמחה מתקיימת באמצעות קרבן שלמים:

ושמחת בחגך - אלו שלמי שמחה. נאמר כאן (סוכות) שמחה ונאמר להלן (כניסה לארץ) שמחה, מה להלן שלמים אף כאן שלמים.

לאור זאת, הרמב"ם (ספר המצוות מצוות עשה נד) והחינוך (תפח) מונים את מצוות השמחה ברגלים במניין המצוות וכותבים שקרבן השלמים הינו העניין הראשון הרמוז במצוות השמחה והמכונה בגמרא (חגיגה ז' ע"ב) בשם: "שלמי שמחה". נמצאנו למדים שקיום מצוות השמחה ברגל נעשה באמצעות זביחת קרבן שלמי שמחה ואכילת בשר הקרבן. מהו הטעם שדווקא קרבן השלמים הינו הדרך לקיים את מצוות השמחה? נראה לומר שזביחת ואכילת קרבן השלמים מהווה בעצם **אכילה משולחנו של הקב"ה** ושמחה עילאית על הקרבה שלנו לקב"ה ועל כך שהוא מצפה שנבוא לאכול משולחנו בבית המקדש (חגיגה ד' ע"ב לפי תורה תמימה דברים כז הערה ב'). ובבן יהוידע (פסחים ק"א ע"א) הסביר על דרך הנסתר שבאכילה זו יש שלימות הן לגוף והן לנפש.

¹ ציווי זה עוסק בחג הסוכות (אחת משלוש הפעמים שנאמרה שמחה בסוכות), עבור שבועות נכתב ציווי מפורש (דברים טז, יא) ואילו לגבי חג המצות לא נכתב ציווי על שמחה אלא שחז"ל (ספרי דברים קלט) הקישו שכל הנוהגים בשבועות נוהגים בסוכות ובפסח.

האם קיימת מצוות שמחת יום טוב בזמן הזה?

מהאמור עד כה עולה כי מצוות השמחה ברגל מתבצעת באמצעות זביחת שלמי שמחה ואכילת בשר הקרבן. מה יהיה הדין בזמן הזה, כשבית המקדש איננו בנוי ולא מקריבים קרבנות? האם המצוה מתבטלת בדומה להרבה מצוות שנוהגות רק בזמן הבית או שיש דרכים אחרות לקיים את המצוה בזמן הזה? מהמשך המדרש (שם) ניתן לראות כי המצוה נוהגת גם שלא בזמן הבית וניתן לקיימה באמצעות שתיית יין שסגולתו היא שהוא משמח:

דבר אחר, ושמחת בחגיך בכל מיני שמחה מיכן אמרו חייב אדם לשמח בנו ובני ביתו ברגל במה משמחן ביין. רבי יהודה בן בתירה אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש.

המשך המדרש מובא בגמרא בפסחים (ק"ט ע"א) אשר מבארת כי השמחה היא דווקא לאנשים שלהם ראוי היין ואילו אצל נשים שמחת החג מתקיימת בבגדים נאים:

תנו רבנן חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך. במה משמחם ביין, רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ונשים בראוי להן אנשים בראוי להם ביין ונשים במאי תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצין. תניא רבי יהודה בן בתירה אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלהיך ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר (תהילים קד) ויין ישמח לבב אנוש.

בירושלמי (פסחים פ"ו ה"א) הובא בנוסף גדר של שמחה גם עבור שמחת הילדים: "וקטנים בראוי להן כגון אגוזין ולוזין".

מקור נוסף אשר מציין אפשרויות שמחה נוספות על שלמי שמחה הינו הגמרא בחגיגה (ח' ע"א) שמציינת את הביטוי "כל מיני שמחות" ומונה עוד סוגים של קרבנות הכלולים במצוה:

תנו רבנן ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה מכאן אמרו חכמים ישראל יוצאין ידי חובתן בנדריים ונדבות ובמעשר בהמה והכהנים בחטאת ואשם ובבכור ובחזה ושוק. יכול אף בעופות ובמנחות? תלמוד לומר ושמחת

בחגך מי שחגיגה באה מהם יצאו אלו שאין חגיגה באה מהם רב אשי אמר מושמחת נפקא יצאו אלו שאין בהן שמחה.

מגמרות אלו הסיק הרמב"ם (שם) ובעקבותיו כתבו גם החינוך (שם) והטור (אורח חיים תקכט) כי מלבד מצוות השמחה בשלמי שמחה בזמן הבית, מצוות השמחה נוהגת מדאורייתא גם בזמן הזה באמצעות מיני שמחה שונים. וביאר הערוך לנר (סוכה מ"ב ע"ב) שמהגמרא בחגיגה למדים שבבשר חולין ובשאר מיני שמחות כגון כסות נקיה ויין ישן (על פי פסחים ע"א ע"א) יוצאים ידי חובת מצוות השמחה. כך לשונו של הרמב"ם:

וכולל באמרו ושמחת בחגך מה שאמרו גם כן שמח בכל מיני שמחה. ומזה לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים ולחלק פירות ומיני מתיקה לקטנים ולנשים.

לעומתם, תוספות (מועד קטן י"ד ע"ב ד"ה 'עשה') חלקו על הבנה זו והסיקו מהגמרא בחגיגה כי מצוות השמחה מתקיימת מדאורייתא רק באמצעות אכילת בשר קודשים או זביחת שלמי שמחה אם אין לו שאר קודשים, כפי שפירש המנחת חינוך (תפח) בדברי התוספות. היוצא מכך הוא שבאמצעות שאר מיני השמחות ניתן לקיים מצווה מדרבנן בלבד:

מיהו נראה לי **דשמחת הרגל נמי דרבנן** ושמחת היינו בשלמי שמחה כדאיתא בחגיגה.

כיצד יסבירו התוספות את הגמרא בפסחים ממנה משמע שגם בימינו יש מצוות שמחה מהתורה? מסביר הערוך לנר (שם) שכאשר רבי יהודה בן בתירא אמר שבימינו אין שמחה אלא ביין הוא התכוון לומר ששמחה זו היא **דוגמת** מה שהיה במקדש אך גדר המצוה הוא מדרבנן ומדאורייתא יוצא ידי חובה רק בבשר שלמים.

את שיטת הרמב"ם בפירוש הגמרא בפסחים ניתן להסביר על פי דברי הגר"ח מבריסק (ספר הזיכרון מבקשי תורה לגרש"ז אויערבך זצ"ל עמוד רפ"א) שכל דברי הגמרא בפסחים הם **מדאורייתא** אלא שיש שני חיובי שמחה: שמחה של בשר הקרבנות ושמחה בדברים של חול (יין ובגדי צבעונים) ובזמן שאין בית המקדש קיים ואין שמחה בקרבנות, בכל זאת נשאר הדין של שמחה ביין.

אם כן, יוצא שיש מחלוקת ראשונים האם בזמן הזה מצוות שמחת יום טוב היא מדאורייתא או מדרבנן. לדעת הרמב"ם וסיעתו המצוה בימינו היא דאורייתא ואילו לדעת התוספות המצוה היא מדרבנן.

המחבר (אורח חיים תקכט, ב) כתב בדין זה: "חייב אדם להיות שמח וטוב לב במועד", ונראה שכדרכו העתיק את לשון הרמב"ם ואף סובר כמותו שהמצוה בימינו היא מדאורייתא אך לא כתב זאת במפורש.

השגת אריה (סה) האריך במחלוקת זו והכריע במפורש כשיטת הרמב"ם שמצוות שמחת יום טוב נוהגת מדאורייתא בכל מיני שמחות גם בזמן הזה שאין לנו שלמי שמחה:

...כבר נתבאר בראייה ברורה דמצוות עשה זו דושמחת נוהגת בכל מיני שמחות ולפי זה אפילו בזמן הזה שבעוונותינו אין לנו שלמי שמחה נמי מצווה זו נוהגת בשאר מיני שמחות...

ובשו"ת מנחת ברוך (חלק אמרי חיים עז) הוכיח מהתוספות בר"ה (ה' ע"א ד"ה 'מה') שבזמן הזה שאין אפשרות להקריב שלמי שמחה גם תוספות יודה ששאר שמחות הן מדאורייתא.

באותו אופן פסקו גם החיד"א (ברכי יוסף אורח חיים תקכט, ד), כף החיים (שם כט) והמשנה ברורה (שם טו).

נעייך בשלושה אופנים של קיום המצוה בזמן הזה: שתיית יין, אכילת בשר וקיום שמחה בשאר מיני שמחה.

שתיית יין ביום טוב

מדברי רבי יהודה בן בתירא בפסחים (שם) למדנו שבזמן הזה אין שמחה אלא ביין שנאמר "יין ישמח לבב אנוש". משמע מדבריו שדווקא זו צורת השמחה בזמן הזה אשר מקבילה לקרבן השלמים בזמן הבית ולכן יש לה עדיפות בקיום מצוות השמחה וכן ראינו שהרמב"ם פסק שיש לשתות יין ביום טוב. עם זאת, המחבר (אורח חיים תקכט, ב) השמיט את דין שתיית היין ביום טוב אך בביאור הלכה (שם ד"ה 'כיצד') כתב שבזמן הזה אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא ביין. לעניין ההשמטה של המחבר, תירץ הביאור הלכה שזה מפני שהמחבר סמך על מה שכתב בסעיף הקודם שיש לקבוע סעודת החג על היין. באליה רבה (שם ס"ק ו) תירץ באותו אופן אך סיים שמכל מקום צריך עיון ובחזון עובדיה (יום טוב עמוד צה הלכה ח) גם כתב כביאור הלכה שבזמן הזה עיקר השמחה היא ביין.

יש אנשים אשר אינם אוהבים לשתות יין. האם הם יוכלו לקיים את המצוה בשתיית מיץ ענבים או בשאר משקאות המשכרים (כגון ליקר) במקום יין?

נקדים ונאמר שמיץ ענבים הינו משקה שמבשלים אותו סמוך לסחיטת הענבים ועל ידי זה נפקע ממנו כח האלכוהול. השאלה הנשאלת לענייננו היא האם החיוב של שתיית יין ביום טוב הינו בגלל האלכוהול שיש ביין וגורם לשמחה, ואם כן, מיץ ענבים לא שווה ליין

לעניין זה ואילו שאר משקאות המשכרים שווים. או שמא יש תכונות אחרות ליין בגינן הוא נחשב כמשמח ואז ניתן להתייחס למיץ ענבים כשווה ליין. במקראי קודש (פסח ב, ק"ו) דן הגרצ"פ פרנק לגבי מה דינו של מיץ ענבים לקידוש ולארבע כוסות בליל הסדר. למסקנה הוא הכריע כי מיץ ענבים כשר לקידוש (אף על פי שמצוה מן המובחר ביין) אולם לעניין מצוות שמחת יום טוב דעתו הינה שהשמחה ביין היא בגלל סגולתו שהוא משכר² ולכן לא יוצאים ידי חובה במיץ ענבים. לעומת זאת, יוצאים ידי חובה בשאר משקאות המשכרים:

ולפי זה גם מיץ ענבים אינו בכלל יין המשמח הואיל ואין בו אלכוהול ואינו משמח. וברש"י משמע **דהסגולה של "יין ישמח לבב אנוש" הוא לא משום הטעם המשובח שיש בו אלא משום שהוא משכר**, ולכן כל משקים המשכרים הם בכלל זה...

באופן דומה, בשו"ת רבבות אפרים (א אורח חיים שג) גם הסיק שאפשר לשמוח ביום טוב בכל מיני משקה המשכר אך יש מעלה ביין וכך הביא גם בשם הגר"א אזבאנד. יחד עם זאת, בסיום דבריו של הגרצ"פ פרנק כתב שכל זה לכתחילה אך בעת הצורך ניתן להקל ולומר שכל שכשר לקידוש כשר גם לארבע כוסות ונראה שהוא הדין לשמחת יום טוב.

בדומה לגרצ"פ פרנק, גם הגר"ש אלישיב (ספר הזיכרון מבקשי תורה לגרש"ז אויערבך זצ"ל עמוד תסח) פסק שלא יוצאים ידי חובה בשתיית מיץ ענבים והוא אף לא הזכיר קולא בעת הצורך:

...ובזמן הזה **אין יוצאין ידי חובת שמחה אלא בשתיית יין** כל יום מימי החג, ומי שאינו יכול לשתות יין **אינו יוצא ידי חובתו במיץ ענבים**...

בטעם הדבר כתב בספר שבות יצחק (מובא בספר הזיכרון מבקשי תורה לגרש"ז אויערבך זצ"ל עמוד תעה) ששמע מהגר"ש אלישיב שהסיבה שבגינה שותים דווקא יין אינה בגלל שבדרך כלל יין הוא דבר משמח ביותר אלא **יש תקנה לשמוח דווקא ביין**,³ ולכן גם אם אדם שמח בדברים אחרים הוא צריך להתאמץ לקיים מצוות השמחה ביין.

² וכן מובן משו"ת שבת הלוי (י, קז) לעניין שתייה בפורים.

³ באופן דומה אמר הגרש"ז אויערבך (שולחן שלמה הלכות יום טוב וחול המועד תקכט הערה ז) שביום טוב קבעו חכמים את גדר השמחה בבשר ויין. אך לדעתו דין זה אינו לעיכובא ומי שלא אכל בשר ולא שתה יין ביום טוב לא עבר לגמרי על מצוות שמחה אלא שלא קיים המצוה בהידורה.

מאידיך גיסא, הגר"נ קרליץ כותב (שם עמוד קמד) כי ניתן לצאת ידי המצוה במיץ ענבים :

ונראה דהא דאין שמחה אלא ביין אינו משום שהיין משכיח הדאגה⁴ על ידי שנהיה שתוי. אלא דעצם ההתעסקות במעשה שתיית היין הוא שמחה ועל כן אין צריך שיהיה שתוי (ואף "מיץ ענבים" דחשיב יין לגבי כל דיני התורה יש מקום לומר דמקיים בזה גם שמחת יום טוב).

וכן דעת הגר"ש? אוייערבך (הובא שם עמוד תשמ) שניתן לצאת ידי חובה במיץ ענבים מפני שלכל מצוות התורה שצריכים יין יוצאים ידי חובה במיץ ענבים ואם כן הוא הדין גם בזה. ומעשה רב מהגר"ש? שאמר לשואל שהוא עצמו שותה מיץ ענבים לקיים מצוות שמחת יום טוב, דכיון ששמח בזה הריהו מקיים מצוות שמחת יום טוב (שולחן שלמה הלכות יום טוב וחול המועד תקכט הערה ו).

דעה נוספת היא דעת הגר"מ פיינשטיין (שם עמוד תסה, ב) ובדומה לכך הובא במועדים וזמנים (א, כט) הפוסק שאמנם מקיימים מצוות שמחת יום טוב במיץ ענבים כמו בשאר מיני שמחה אך אין בזה את המעלה המיוחדת של שתיית יין :

מעלה גדולה היא לשותות יין בכל יום מימי חול המועד כדי לקיים בו מצות שמחת יום טוב כמו שאמרו חז"ל אין שמחה אלא ביין. מיץ ענבים אין לו דין יין לעניין זה (אכן אם נהנה בשתייתו, מקיים בו מצות שמחה כמו בשאר דברים שנהנה מהם אבל המעלה של יין אין לו).

פתחנו בתחילת דברינו בדין אדם שאינו אוהב לשתות יין, ואכן במועדים וזמנים (ז, קיא) כתב שאם היין אינו משמח את האדם אינו חייב לשתות אותו בחג.

האם בזמן הזה יש חיוב לאכול בשר?

כפי שראינו לעיל, בגמרא בפסחים הופיע ציווי מפורש על שתיית יין ביום טוב בזמן הזה. אולם, הציווי על אכילת בשר הובא רק בהקשר של אכילה משלמי השמחה בזמן הבית. האם גם בזמן הזה יש ציווי על אכילת בשר כחלק מקיום מצוות שמחת יום טוב? הרא"ש (פסחים י, כב) והרי"ף (פסחים כ"ג ע"ב) פסקו את חלקה הראשון של הגמרא בפסחים אשר קובעת כי חיוב השמחה אצל גברים הינו ביין ואצל נשים הינו בבגדים. לעומת זאת, את דברי רבי יהודה בן בתירא בחלקה השני של הגמרא, העוסקים באכילת

⁴ ולעומת סברה זו הביא הרב יצחק רצאבי (קובץ המועדים עמוד שצא) את דעת הבן יהודע בפסחים (ק"ט ע"א) שטעם היין מפני שטבעו להעביר הדאגות ואילו בזמן שבית המקדש היה בנוי לא היו דאגות בלב ולכן היה מספיק לאכול בשר ולא היה צריך לשתות יין.

בשר בזמן בית המקדש, הם השמיטו. לכן, נראה מדבריהם כי בזמן הזה אין חיוב של אכילת בשר, כפי ההבנה הפשוטה בגמרא. לעומתם, מלשון הרמב"ם (שביתת יום טוב פ"ו הי"ז-ה"ח) נראה כי יש חיוב של אכילת בשר גם בזמן הזה ולא רק בזמן בית המקדש:

שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית. וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ואשתו ובניו ובני בניו וכל הנלווים אליו שנאמר: 'ושמחת בחגך אתה ובנך ובתך' וכו'. ואף על פי שהשמחה האמורה כאן היא בקרבן שלמים, יש בכלל אותה שמחה לשמח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד כראוי לו. כיצד? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות והנשים קונה להן בגדים ותכשיטים נאים כפי ממונו והאנשים **אוכלים בשר ושותים יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין**.

הבית יוסף (אורח חיים תקכט) הקשה קושיה על שיטת הרמב"ם שהרי בגמרא בפסחים לא נזכר חיוב אכילת בשר בזמן הזה! אם כן, מנין לו לרמב"ם לחייב זאת?⁵ אכן, לפי הביאור הלכה (תקכט, ב ד"ה 'כיצד') מכח קושיה זו השמיט המחבר (שם את דין אכילת בשר ביום טוב.

מספר תירוצים הובאו על שיטת הרמב"ם והובאו בשו"ת יחווה דעת (ו, לג):

א. המהרש"ל (ים של שלמה ביצה ב, ה) הסביר כי דברי רבי יהודה בן בתירא בגמרא בפסחים שבזמן בית המקדש אין שמחה אלא בבשר לא באו למעט אכילת בשר בזמן הזה, אלא לומר שבזמן בית המקדש היה מספיק לאכול בשר שלמים בשביל לקיים את מצוות שמחת החג. אך בימינו, שחרב בית המקדש וערבה כל שמחה לא מספיק לאכול רק בשר וצריך לשמח גם ביין.

ב. הב"ח (אורח חיים תקכט) הסביר שגם בזמן הזה וגם בזמן בית המקדש יש שמחה הן בבשר והן ביין⁶ אלא שעיקר השמחה בזמן בית המקדש היא בבשר ואילו עיקר השמחה בזמן הזה היא ביין.

⁵ בשו"ת משנה הלכות (ז, עח) רצה לפרש שהרמב"ם מחלק בין תקופת בית המקדש שאז יש שמחה בבשר לבין הזמן הזה שהשמחה היא ביין אך כתב שקשה לפרש כך מאחר שלשון הרמב"ם לגבי אכילת הבשר מוכיחה שמדובר בשמחה אחרת מקרבן השלמים.

⁶ עיין בפירושו של הרב יוסף קאפח על הרמב"ם הנ"ל הלומד מהגמרא במועד קטן (ט' ע"א): "אין שמחה בלא אכילה ושתיה" שההבדל בין הזמן הזה לזמן בית המקדש הוא מהו עיקר השמחה הבשר או היין. אבל אין הכי נמי שגם בזמן בית המקדש וגם בזמן הזה צריכים לשמח ביום טוב הן בבשר והן ביין.

ג. דעת הערוך לנר שהובא לעיל (סוכה מ"ב ע"ב) היא שהרמב"ם למד את דין אכילת בשר חולין בזמן הזה מהגמרא בחגיגה ולא מהגמרא בפסחים.

לכשנתבונן בדבר נמצא כי סוגיית אכילת בשר בזמן הזה סובבת סביב השאלה האם השמחה בזבחות השלמים היא מצד השמחה שבאכילת הבשר או מצד השמחה בחשיבות וקדושת הקרבן. וכך מסביר הדרישה (אורח חיים תקכט, א) את פסיקות הרמב"ם:

ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה בלא יין, רצה לומר **יין ודאי משמח** אבל בשר אף על גב דבזמן שבית המקדש קיים הייתה שמחה בבשר מכל מקום אנו לא יודעים הטעם אם מצד עצמו הוא משמח ואם כן גם כן עכשיו הוא שמחה בבשר או מצד חשיבות הקרבן היה משמח ועכשיו שאינו קרב אין שמחה אלא ביין... **מכל מקום יכול להיות שגם בבשר יש קצת שמחה**, לכך חלקינהו לתרי בבי... רצה לומר עיקר השמחה הוה ביין ובבשר גם כן איכא קצת שמחה מה שאין כן בזמן שבית המקדש היה קיים היה עיקר השמחה בבשר כמו שכתוב בתורה בהדיא שמחה בבשר ולא נזכר ששתו יין.

כלומר, הרמב"ם מחלק בין קיום המצוה באמצעות יין לבין קיום המצוה באמצעות בשר, והדרישה מוכיח זאת מדיוק בדברי הרמב"ם שהאריך בלשונו וכתב: "שאיין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין" במקום לכתוב: "שאיין שמחה אלא בבשר ויין". החילוק ביניהם הוא שיין בודאי משמח והוא עיקר השמחה ולעומתו בבשר יש קצת שמחה.

לעניין פסיקה, כפי שהזכרנו לעיל המחבר (אורח חיים תקכט, ב) השמיט את דין אכילת הבשר ביום טוב ונראה שפוסק כרא"ש וכרי"ף. בדומה לכך, גם המגן אברהם כותב (אורח חיים תרצו, טו) שאף על פי שביום טוב יש מצוות שמחה מכל מקום **אין חיוב לאכול בשר אלא רק בזמן שבית המקדש קיים**. אולם, במקום אחר (אורח חיים תקכט, יט) המגן אברהם כותב שמצוה לאכול בשר ביום טוב ולכאורה דבריו סותרים זה את זה. ביישוב סתירה זו כותבים הדרכי תשובה (יורה דעה פט, יט) וספר שבילי דוד (תרצו, א) שהמגן אברהם סובר שאין מצוה חיובית לאכול בשר אלא זו רק מצוה לכתחילה.⁷ דברים דומים כותב שולחן ערוך הרב (תקכט, ז):

כיצד משמחין? הקטנים נותן להם קליות ואגוזים והנשים קונה להם בגדים ותכשיטין כפי ממונו והאנשים בזמן שבית המקדש היה קיים היו אוכלין בשר שלמים לשמחה ועכשיו שאין בית המקדש קיים **אין יוצאין ידי חובת שמחה**

⁷ ייתכן שכוונתם שיש בכך מצוה קיומית, שאם אכל בשר קיים את מצוות שמחת יום טוב ואם לא אכל לא ביטל מצוה. ועיין עוד ביחוד דעת (שם) שהביא פוסקים הסוברים שגם בימינו יש מצוה חיובית לאכול בשר.

אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש. אבל בשר אין חובה לאכול עכשיו כיון שאין לנו בשר שלמים ומכל מקום מצווה יש באכילת בשר ביום טוב כיוון שנאמרה בו שמחה והואיל ואי אפשר לנו לשמוח בו בעיקר השמחה שהיא אכילת בשר שלמים יש לנו לשמחו בשאר כל מיני שמחות.

בביאור הלכה (תקכט ד"ה 'כיצד') גם כתב שבאכילת בשר יש מצווה וכן כתב בשו"ת משנה הלכות (ז, עח) שאם אוכל בשר יש בו שמחה ובחזון עובדיה (יום טוב, עמוד צה) כתב שחייב אדם להיות שמח ביום טוב ואין שמחה לאנשים אלא בבשר ויין.

שמחה בשאר מיני שמחות

עד כה ראינו כי יש חיוב מדאורייתא לשתות יין ביום טוב כדי לקיים מצוות שמחת יום טוב ולכל הפחות קיום מצוה מדאורייתא באכילת בשר. האם אפשר לקיים מצוות שמחת יום טוב גם בשמחות אחרות שאינן דווקא יין ובשר?
הזכרנו לעיל שהגמרא בפסחים פותחת במימרא: "אנשים בראוי להן ונשים בראוי להן". כמו כן, ראינו את הגמרא בחגיגה האומרת: "ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה". בפשטות, משמע משני מקורות אלו שניתן לקיים את המצוה גם בשאר שמחות.

היראים (רכז) אכן סובר שיש חובה⁸ לשמוח בכל דבר המשמח את האדם ביום טוב:

ועכשיו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש ולא יין בלבד אלא כל דבר שמשמח את האדם וכל דבר שנודע ששמחה הוא לו חייב אדם לעשות. כדתניא בערבי פסחים חייב אדם לשמח בנו ובנותיו ברגל במה משמחן ביין ר' יהודה אומר נשים בראוי להם ואנשים בראוי להם. תני רב יוסף בבבל בבגדי צבעונין בארץ ישראל בבגדי פשתן המגוהצין. למדנו שבכל דבר המשמח את האדם חייב אדם לשמוח ולשמח עמו עניים מחוסרי הוצאת שמחה.

וכן הוא כותב במקום נוסף (תכז):

למדנו מכאן שכל שמחה הראויה לאדם לכל דבר המשמחו חייב לעשות ברגל וכל דבר שבלבו מוצא בו שמחה וקורת רוח באכילה ובשתייה⁹ ובכל דבר ששמחה היא לו חייב לעשות ברגל וכשם שחייב לשמח עצמו כך חייב לשמח את בנו ובני ביתו דכתיב ושמחת בחגיך אתה ובנך וגו'.

⁸ יודגש שדעת היראים היא לא רק שמקיימים מצוה בשאר מיני שמחות אלא שיש חיוב לשמוח בשאר מיני שמחות.
⁹ ובטיוול, לפי גרסת שבולי הלקט (סדר עצרת רסב).

גם מלשונם של הר"ן (סוכה מ"ח ע"א) והריטב"א (סוכה מ"ב ע"ב) ניתן לראות שבשאר מיני שמחות מקיימים מצוות שמחת יום טוב:

איתא לשמחה בבשר של חולין או בשאר מיני שמחות, שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר אלא למצוה מן המובחר אבל לא לעכב.

גם מלשונו של הרמב"ם בספר המצוות משמע שמקיימים את המצווה בשאר מיני שמחות:

וכולל באמרו ושמחת בחגך מה שאמרו גם כן **שמח בכל מיני שמחה. ומזה** לאכול בשר בימים טובים ולשתות יין וללבוש בגדים חדשים...

כלומר, הבשר והיין באו כדוגמה לשאר מיני שמחה לצידם של שמחות אחרות כגון בגדים חדשים.

מלשונם של הפוסקים משמע שבשאר מיני שמחות מקיימים מצוה מדאורייתא והשאגת אריה (סה) אכן כותב כך במפורש:

כבר נתברר בראיה ברורה **דמצוות עשה זו דושמחת נוהגת בכל מיני שמחה** ולפי זה אפילו בזמן הזה שבעוונותינו אין לנו שלמי שמחה נמי מצוה זו נוהגת בשאר מיני שמחות... דמצוות שמחה שנצטוונו ברגל אינה שמחה פרטית אלא שמחה כללית **שמחויב לשמוח ביום טוב בכל מיני שמחה שיכולת בידו לשמוח** ולא דמי לשאר מצוות ששוין בכל אדם...

לעומת זאת, בשולחן ערוך הרב (אורח חיים קונטרס אחרון רמב) הסיק מלשונו של הרמב"ם בהלכות יום טוב כי שמחה מדאורייתא היא רק "עונג שיש בו שמחה", כלומר, מיני שמחות אשר דומים לבשר ויין ואילו בשאר מיני שמחות מקיימים רק מצווה מדרבנן:

ר"ל עונג שיש בו שמחה, כגון בשר ויין, שאין שמחה אלא בבשר ויין, כמבואר ברמב"ם סוף פ"ו מהלכות יום טוב. **אבל העונג בשאר דברים משמע שם דאינו אלא מדברי סופרים**, כמו בשבת, ועיין במ"א סי' תקכ"ט ס"ק ג' ודו"ק.

נמצאנו למדים שמפשטות לשון הפוסקים מקיימים מצוה דאורייתא בכל מיני שמחה ששמחים בהם ביום טוב ולשיטת היראים אף יש חובה לשמוח בשאר מיני שמחה. דעת שולחן ערוך הרב שדווקא במיני שמחה שיש בהם גם עונג מקיימים מצוה מדאורייתא אך בשאר מיני שמחה מקיימים מצוה דרבנן.

שמחת יום טוב בשיתוף עונג רוחני וגשמי יחד

בפתיחת דברינו הזכרנו שהשמחה הגדולה בזביחת שלמי השמחה בזמן בית המקדש הייתה בשיתוף של הנאה גשמית מאכילת הבשר והנאה רוחנית באכילת קדשים כביכול משולחנו של הקב"ה. על פי עקרון זה מסביר להלן הגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים א, כט; ז, קיא) את אופן השמחה במיני השמחה השונים:

על פי מה שראינו עד כה, כל אחד שמח במה שמרגיש בנפשו שמחה: יש שמח בשירה, יש שמח בריקוד, יש שמח באכילת פירות ואגוזים ויש שמח בבגדים הכי נאים ובכל אלו מקיימים המצוה אם שמחים בזה. אם כן, מדוע הגמרא בערבי פסחים הזכירה שאין שמחה אלא ביין? ומדוע בימינו אין שמחה בבשר? האם האדם חש בהבדל שבין בשר שלמים לבשר חולין?! תשובתו של הגר"מ שטרנבוך היא שהגמרא לא באה לפרט לנו את צורת השמחה אלא רמזה לנו בדבריה מהי עיקר מצוות שמחת יום טוב. כלומר, עיקר המצוה היא לשמוח ביום טוב **כששתף יחד שמחה גשמי ויעונג רוחני יחד, והיינו כששמח בה' דווקא**. וכפי שכתב הרמב"ם בפירוש גדר המצוה: "ולא נצטוונו על ההוללות והסכלות אלא על השמחה שיש בה עבודת יוצר הכל". אכילת בשר השלמים הינה שיתוף של עבודה רוחנית לאכול מקדשי ה' וכמו כן יש שמחה בגופו באכילת הבשר. כמו כן, שתיית היין משמחת לבב אנוש, היין מרומם לבב האדם ששמח כראוי בה'. כלומר, הגמרא בפסחים לימדה אותנו שהמצוה היא לשמוח בה' דווקא אך צורת השמחה היא גם בבשר ואפילו בזמן הזה (כפי שפסק הרמב"ם). וכן בכל שאר מיני השמחות אדם מקיים מצוות שמחת יום טוב כאשר שמח בה'.

ועל פי זה, כתב במקום אחר (מועדים וזמנים ז, קיג) שבשירת ההלל ביום טוב מקיים את עיקר מצוות שמחת יום טוב. היינו, בשירה לקב"ה יש הנאה של רוחניות שמהלל ומשבח לאלוקינו והנאה של גשמיית שהיא השירה עצמה (אם אכן שמח בכך) ועל כן מקיים בשירת ההלל מצוות שמחה מהתורה.

ההשתדלות בשמחה ביום טוב

מיוחדת היא מצוות השמחה ביום טוב, שהרי היא נראית כמצוה כל כך חביבה ואהובה. מי לא רוצה להיות שמח?! אך עם כל זאת, חכמים תיקנו לנו גדרים על מנת שבאמת נהיה שמחים ולא נפספס את המצוה ואף הרמב"ם התייחס לכך שיש להיזהר במצוות שמחת הרגל כמו במצוות שהתבררה לנו חומרן (אבות פ"ב מ"א):

...שצריך לזהר במצוה שיחשוב בה שהיא קלה, כשמחת הרגל... כמצוה שהתבאר לך חומרתה שהיא גדולה, כמילה וציצית ושחיתת הפסח. ושם סיבת זה: "שאינן אתה יודע מתן שכרן של מצוות".

למעשה, מובא בשם הגר"א (שו"ת משנה הלכות ז, עח) שפעם אמר שהמצוה שיותר קשה לקיימה בכל התורה היא מצות שמחה **שצריך להיות בשמחה שמונה ימים בלי הפסק**. כלומר, מצוות השמחה היא מצוה תמידית בכל רגע ורגע מימי החג.

מאידך, הנצי"ב (העמק שאלה ויקהל שאילתא ס"ז) כתב בדיוק להיפך, שמצוות שמחת יום טוב איננה תמידית:

...שאינן מצוות שמחת החג תמידית בלי הפסק אלא הוי כמו כל מצוה זמנית אכילת מצה ותקיעת שופר שאינו אלא פעם א', הכי נמי **מצוה לשמוח שעה א' ברגל...**

ניתן ליישב את שתי השיטות על פי דברי הגר"י קרליץ (חוט שני תקכט, א) והגר"מ שטרנבוך (מועדים וזמנים ז, קיב) שלמצוות שמחת יום טוב יש שני חלקים: א. להיות שמח וטוב לב.

ב. לעשות פעולות מסוימות שמביאות את האדם לידי שמחה.

המצוה של "שמח וטוב לב" היא מצוה תמידית שתלויה בלב ועניינה **שבכל משך החג האדם יהיה מרוצה ושמח**. לעניין זה התכוון הגר"א שמצוה זו היא קשה ביותר. לעומת זאת, החלק השני הוא **לעשות פעולות מסוימות שמביאות את האדם להיות שמח** כמו: שתיית יין, אכילת בשר, קניית בגדים לאשה וממתקים לילדים. את חלק זה של המצוה זו ניתן לקיים בקיום חד פעמי בחג כפי שכתב הנצי"ב. על פי חלוקה זו נבין את שכתב הגר"ד סולוביציק (על התשובה עמוד 40) כי מצוות השמחה שייכת לקבוצה מיוחדת של מצוות (כגון: תשובה ותפילה) בהן יש הפרדה בין **פעולת המצוה** על ידי אכילת בשר ושתיית יין לבין **קיום המצוה** על ידי מצב נפשי של שמחה בלב.

חתימה

רגילים אנו לשיר בחגים: "ושמחת בחגך והיית אך שמח!" אך צריכים אנו לזכור את שאר המילים בפסוק שנשמטו מהשיר: "אֶתָּה וּבְנֶךָ וּבִתְּךָ וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְהַגֵּר וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיְתוּם וְהָאֲלֻמָּנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ". מצוות השמחה היא שלמה רק כשאדם משפיע גם לסביבתו ולא מרוכז רק בקיום המצוה לעצמו, כפי שכתב הרמב"ם שמי שנועל דלתי חצרו ואוכל

ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל לעניים ומרי נפש אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כרסו.

שנזכה שמתוך שמחת הרגלים יקוים בנו כל השנה: "יְטוֹב לֵב מִשְׂתֵּה תְמִיד" (משלי טו, טו).